

General-major
mr AVGUST VRTAR

Osposobljavanje za marksistički pristup stvarnosti — aktuelan i trajan zadatak vojnih škola

U Odluci saveznog sekretara za narodnu odbranu o razvoju vojnog školstva u narednom periodu (donetoj septembra 1976. godine), pored ostalog određeno je da se ciljevi školovanja na svim nivoima vojnih škola utvrđuju polazeći od zahteva: da treba tako razvijati i izgrađivati ličnost pitomaca — slušalaca da bi obezbedili starešine, koji će biti ideološko-politički visoko svesni, komunisti po ubeđenju, svestrano razvijene socijalističke ličnosti i starešine visokih vojno-stručnih kvaliteta.

U toku su odgovarajuća preispitivanja, vrednovanja i dograđivanja nastavnih planova i programa vojnih škola i u tim okvirima i preispitivanja, vrednovanja i dograđivanja sadržaja, oblika i metoda marksističkog obrazovanja.

Ovaj rad deo je napora da se na osnovu sagledavanja usklađenosti marksističkog osposobljavanja u vojnim školama sa (1) ciljevima izgradnje socijalističkog samoupravnog društva, (2) dostignućima marksističke misli i (3) potrebama praktične delatnosti starešina u jedinicama i društvu, sažeto ukaže na neke od mera i zadataka koji bi mogli uticati na dalje usavršavanje marksističkog osposobljavanja pitomaca i slušalaca u vojnim školama. Za razmatrane mere i zadatke normativne osnove već imamo u Ustavu SFRJ, Zakonu o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama u JNA, Odluci saveznog sekretara za narodnu odbranu o razvoju vojnog školstva u narednom periodu i Osnovama nastavnih planova i programa za pojedine nivoe vojnih škola, a idejno-političke osnove u Programu SKJ, doku-

mentima Desetog kongresa SKJ — pre svega u rezolucijama: Zadaci SKJ u socijalističkom samoupravnom preobražaju vaspitanja i obrazovanja, te Zadaci SKJ u opštenarodnoj odbrani, bezbednosti i društvenoj samozaštiti — i u Osnovnim tezama za pripremu stavova i dokumenata Jedanaestog kongresa SKJ.

Marksistički pristup stvarnosti jeste *pristup stvarnosti u teoriji i praksi sa pozicija klasne borbe radničke klase*. Marksizam kao naučna teorija i revolucionarna ideologija u svojoj suštini jeste misao i praksa borbe radničke klase za revolucionarni preobražaj klasnog društva. Marksistički pogled na svet jeste *radničko-klasni pogled na svet* i sadrži osnovne filozofske, tj. ontološke, gnoseološke i etičke principe te naučna saznanja o zakonitostima razvitka ljudskog društva i sistem vrednosti radničke klase. To jeste i naučni i ideološki pogled na svet i kao takav uput je revolucionarno-klasnom pristupu stvarnosti.

U našim uslovima revolucionarno-klasni pristup stvarnosti jeste pristup u teoriji i praksi sa pozicija borbe za *ostvarenje svih onih temeljnih vrednosti koje su tekovina i svrha revolucionarnog pokreta radničke klase, radnih ljudi i naroda i narodnosti Jugoslavije: izgradnje socijalističkog samoupravnog društva, očuvanje i razvijanje revolucionarnih tekovina, jačanje bratstva i jedinstva i ravnopravnosti, učvršćivanje nezavisnosti i nesvrstanosti Jugoslavije te jačanja njene odbrane*. Pretpostavka takvog pristupa stvarnosti jesu marksistička spoznaja sveta i odnosa u kojima živimo, usvajanje marksističkog učenja i radničko-klasnog pogleda na svet te rešenje i odlučnost da se interesi radničke klase svesnom akcijom ostvare — a to znači: (1) spoznati revolucionarno-klasnu suštinu naše revolucije, izgradnje socijalističkog samoupravnog društva, politike nezavisnosti i nesvrstanosti, politike odbrane i izgradnje oružanih snaga te ovladati i usvojiti ideologiju i politiku SKJ i (2) osposobiti se: za stvaralački rad na borbenoj izgradnji jedinica JNA, jačanju njihovog političkog jedinstva, revolucionarno-klasnog opredeljenja i borbene spremnosti; za znalačko procenjivanje i uvažavanje faktora uticaja na ponašanje ljudi u ratu, za razvijanje pozitivnog odnosa prema ciljevima rata i odlukama pretpostavljenih, te jačanje borbenog morala, odlučnosti i spremnosti da se istraje u borbi do ostvarenja cilja rata; za stvaralačko i aktivno učešće u društveno-političkoj delatnosti u samoupravnim organizacijama i zajednicama, i u društveno-političkim organizacijama i zajednicama — svugde tamo, gde radni ljudi ostvaruju svoja prava i obaveze.

Osposobljavanje za takav pristup stvarnosti nerazdvojni je deo celokupne obrazovno-vaspitne delatnosti vojnih škola, a ostvaruje se (1) celinom vladajućih društvenih odnosa, (2) marksističkom zasnovanošću svih obrazovno-vaspitnih sadržaja, (3) izučavanjem predmeta ideološko-političkog obrazovanja određenih nastavnim planovima i programima i (4) neposrednim učešćem sastava škola u političkim aktivnostima škole, društva i Saveza komunista Jugoslavije.

Marksističko osposobljavanje u vojnim školama ima opšta obeležja marksističkog osposobljavanja u društvu i specijalna obeležja organizacije kakva je JNA: vojne škole osposobljavaju starešine za rad u oružanim snagama u *miru i ratu*, te je celokupno obrazovanje i vaspitanje u njima, pa prema tome i marksističko, podređeno tom osnovnom zahtevu; starešine u vojnim školama stiču temeljna marksistička znanja i opredeljenja, a u toku službovanja u jedinicama obavezni su da ta znanja, na osnovu odgovarajućih programa, neprekidno proširuju i produbljuju, u skladu sa potrebama sopstvene delatnosti i razvitkom marksističke misli; starešinama su potrebna ne samo pasivna, već pre svega aktivna znanja — jer su oni po pravilu i organizatori i izvođači ideološko-političkog obrazovanja starešina i vojnika u svojim jedinicama, komandama i ustanovama i odgovorni su za njihovu spremnost i sposobnost da brane svoju socijalističku samoupravnu zajednicu.

Usavršavanje obrazovno-vaspitnih sadržaja u skladu sa dostignućima marksističke misli

Marksistička zasnovanost celokupnih nastavnih sadržaja i vaspitno-obrazovne delatnosti ne bi ni u kom slučaju smela biti sporna. Konceptija i doktrina ONO ne može biti drugo nego naš autentičan marksistički zasnovan pogled na rat i odbranu socijalističkog samoupravnog društva, na izgradnju oružanih snaga i njihovu upotrebu u oružanoj borbi. I naša ratna veština nužno mora biti misao i izraz klasnih i političkih odnosa te ideoloških pogleda, naše viđenje rata i ponašanja ljudi u njemu, naša procena političkog i vojnog trenutka i naše delovanje u skladu sa istorijskim okolnostima, potrebama i mogućnostima. To isto mogli bismo reći za svaku granu ratne veštine — strategiju, operatiku i taktiku. I savremena operacija ne može se organizovati i uspešno izvesti bez poznavanja društvenih i psihofizičkih faktora, koji utiču na ponašanje pojedinaca, grupe i jedinice u borbi, bez poznavanja odnosa učesnika u borbi prema ratu i ratnim

ciljevima i prema konkretnoj operaciji, i bez poznavanja mera i postupaka koje treba preduzeti pa da svi učesnici u borbi ulože maksimalne napore, sve svoje znanje i htenje, da se zadatak uspešno izvrši. Rat nije sukob tehnike, već sukob ljudi koji tom tehnikom raspolažu i njome vladaju, sukob njihovih znanja i volje da se ostvari pobjeda. U uslovima razvijene ratne tehnike, usavršenih tehničkih sistema rukovođenja i komandovanja, elektronike i kibernetike u određenim društvenim uslovima prihvata se dominacija tehnike, a čovek se posmatra kao dodatak tehnike, deo u sistemu, nosilac uloge koju u ratu treba da odigra. Odatle sledi zaključak da je bitno, da čovek u mirnodopskoj obuci savršeno ovlada tehnikom i postane automat u izvršavanju te uloge. Stvar je nadležnih starešina da sve te uloge znalački, stručno i racionalno povežu u savršeni mehanizam ratne mašine, koja će funkcionisati besprekorno prema naučno zasnovanim odlukama komandanata i tako obezbediti pobjedu. Takva shvatanja priprema za rat i vođenje rata zapazićemo u velikim ratnim sistemima, a i mi nismo sasvim imuni od njih. Međutim, nije teško u tim shvatanjima prepoznati klasičnu funkcionalističku teoriju, po svojoj suštini antimarksističku, koja čoveka posmatra sa stanovišta uloge koju u društvu treba da odigra, a subjekat joj je sistem koji savršeno funkcioniše i »obezbeđuje« prosperitet svakom učesniku sistema, pod uslovom da sistem prihvata bez opoziva i da mu verno služi. Pobrkani su svrha i sredstvo — čovek je sredstvo, a sistem svrha. U tim shvatanjima ispušteno je bitno: marksističko opredeljenje čoveka kao subjekta svih društvenih događaja, pa prema tome i rata kao društvene pojave. Čovek nije, niti može biti uloga, funkcija — on jeste »celina društvenih odnosa«, kako je zapisao još Marks. Čovek stvara sistem, da bi pomoću njega ostvarivao svoje interese, a ne da bi mu služio. I upravo u takvom shvatanju čoveka suštinski se razlikuje socijalistička samoupravna filozofija, ideologija i politika i na tim osnovama izgrađeni društveni sistem, od danas još uvek vladajućih ideologija — sistema, gde u ime čoveka odlučuje bilo vlasnik kapitala, bilo država, bilo politička partija. *Shvatanje čoveka i njegovog položaja u društvu, gde on sam zajedno sa drugim udružen u radu odlučuje o svim sferama društvenog života, mora biti polazna osnova i u pripremanju za rat i vođenju rata.* Na to nas obavezuje i Ustav SFRJ, i Deseti kongres SKJ i svi dokumenti rađeni na njihovim osnovama. Borba za takav položaj čoveka u svim sferama društvenog života jeste danas ključno revolucionarno-klasno pitanje, što se ističe i u dokumentima priprema za Jedanaesti kongres SKJ.

Sa tih pozicija posmatramo i idejnost nastavnih sadržaja i celokupne obrazovno-vaspitne delatnosti. *Nastavni sadržaji nužno moraju biti zasnovani na ideologiji, stavovima i vrednostima radničke klase Jugoslavije, koje najautentičnije artikuliše SKJ, i usmereni ka ostvarivanju ciljeva te prakse.* U dokumentima koje smo pomenuli veoma jasno su definisani interesi, ciljevi i vrednosti radničke klase i svih radnih ljudi Jugoslavije: izgradnja socijalističkog samoupravnog društva u kome radni čovek udružen u radu odlučuje o celokupnom društvenom životu; nezavisna, miroljubiva i nesvrstana spoljna politika kao trajan interes radnih ljudi Jugoslavije, te jačanje odbrane i izgradnja oružanih snaga, spremnih i sposobnih da oružanom borbom pobeđe svakog eventualnog napadača. To su okviri, revolucionarno-klasno zasnovani, obuke i vaspitanja te pripremanja oružanih snaga za eventualni rat.

Takav pristup obrazovanju i vaspitanju u vojnim školama obezbeđuje se neprekidnom *idejnom borbom* za prevazilaženje protivrečnosti, za nove sadržaje i nove odnose, za novog čoveka u novom društvu. U toj borbi niko ne može ostati po strani — ni pitomac ili slušalac, ni nastavnik. Koliko je viši nivo školovanja, toliko je značajnija idejna borba. U srednjim vojnim školama i vojnim akademijama pitomcima se pre svega daju proverena, sistematizovana znanja. Međutim, na višim nivoima školovanja, otkrivaju se zajedničkim radom slušalaca i nastavnika, nove činjenice i zakonitosti i otvaraju nove ideje, koje mogu biti predmet idejne borbe pre nego što budu prihvaćene kao naš pogled na stvarnost koja nas okružuje. Nov odnos prema svemu što jeste — prirodi, društvu i čoveku — što je pretpostavka socijalizma, ne ostvaruje se spontano, već organizovanim i trajnim naporima svih organizovanih subjektivnih snaga, pre svega SKJ. *Borba za svakog čoveka — i pitomca i slušaoca i nastavnika, da na temelju naučnih spoznaja i vlastitog opredeljenja prihvata to novo kao svoje, trajan je zadatak svih subjektivnih snaga vojnih škola.* »Nekome može izgledati da to nije naročito važno i da ovakav lik čoveka i vaspitanje koje mi želimo dolaze samo po sebi. Ali, to nije tačno. To je dugotrajan proces u koji se društvo mora mešati, jer ništa samo po sebi ne dolazi«, rekao je drug Tito.¹

U savremenoj teoriji i praksi susrećemo čitav spektar interpretacija marksizma — od krajnje dogmatskog pa do liberalističkog, od stvaralačkog delovanja, gde se marksizam shvata kao uput za akciju u današnjim uslovima borbe radničke klase za ostvarenje njenih istorijskih interesa — pa do iskrivljavanja marksizma, bilo da se on

¹ Tito, *Dela*, tom IX, str. 104,

oglašava svagde i uvek važećom dogmom, bilo da se uzima kao idealno stanje prema kome se mere dostignuća i praksa, pa pošto dostignuća nisu u skladu sa zamišljenim, oglašavaju se nemarksističkim. »Revizionizama« sa raznim predznacima ima bezbroj, jer se revizijom oglašava i stvaralački pristup i svako odstupanje od onih modela koje pojedini monopolisti na marksizam proglašavaju jedino važećim.

Jugoslovenski komunisti prihvataju i ostvaruju stvaralački marksizam, koji daje odgovor na bitna pitanja današnjeg razvoja ljudskog društva i borbe radničke klase, marksizam kao revolucionarnu akciju koja ima za cilj ostvarenje besklasnog društva, tj. društva slobodne asocijacije slobodnih ljudi. Njegov cilj je, dakle, ljudsko društvo — društvo bogatih potreba i mogućnosti — a to nije stanje, već *neprekidan proces prevazilaženja sadašnjeg u ime budućeg*, tj. »stvarni pokret koji ukida sadašnje stanje«, kako je to zapisao Marks u »Nemačkoj ideologiji«. Takvo društvo nemoguće je ostvariti negiranjem čoveka i njegove stvaralačke uloge, pretvaranjem čoveka u sredstvo bilo koje institucije, već oslobođenjem čoveka, prevazilaženjem stanja otuđenosti rada, zajednice i duha. Jugoslovenski put izgradnje samoupravnog društvenog sistema i odnosa najtačnije odgovara Marksovoj zamisli oslobođenja čoveka i stvaranja asocijacije slobodnih proizvođača.

Teorija i praksa tog puta najdalekosežnije je dostignuće marksističke misli i njenog ostvarenja, i kao takva nužno mora biti u središtu pažnje izučavanja i u vojnim školama. Kako biva sa svakim novim dostignućem, tako i mi ne možemo tvrditi da smo našli odgovore na sva pitanja koje naš put postavlja — naprotiv: neprekidno se otvaraju nova pitanja i za nauku i za praksu. Međutim, *opšti trend kretanja ka novom, ka izražavanju »čoveka kao smisla i svrhe revolucionarne borbe radničke klase«², ka stvaranju uslova da zaista on sam, a ne neko drugi u njegovo ime, odlučuje o sudbini svog života i rada, rečiti je dokaz da smo na pravom, marksističkom putu*. Novi način socijalističke samoupravne proizvodnje, zasnovane na udruženom radu, a koji po prvi put u istoriji obezbeđuje da radnici odlučuju o uslovima i rezultatima svoga rada, po već utvrđenim rezultatima i po odjeku koji ima u svetu (uvodi se određeno, makar veoma ograničeno učešće radnika u odlučivanju čak i u tradicionalno kapitalističkim zemljama) takođe je dokaz da je to put kojim se uspešno menja kapitalistički, eksploatatorski način proizvodnje, zasnovan na privatnoj svojini.

² J. B. Tito, Uvodno izlaganje na Desetom kongresu SKJ, Deseti kongres SKJ, Dokumenti, IC »Komunist«, Beograd 1974, str. 41.

Komparativna analiza dostignuća marksističke misli i prakse, uz odgovarajuće poznavanje objektivnih uslova u kojima se ona ostvaruje nužno je potrebna i radi spoznaje tuđih iskustava i radi uočavanja prednosti vlastite misli i prakse. Izučavanje dela klasika marksizma preduslov je za razumevanje biti i suštine marksizma, ali završavanje izučavanja marksizma klasicima, znak je nepoznavanja bogatstva stvarnosti, a i nedostatka smelosti da se ide dalje. Od klasika naovamo, na temelju genijalnih naučnih, tehničkih, materijalnih i društvenih otkrića i dostignuća, koji su bitno izmenili uslove proizvodnje života kao i borbe radničke klase, stvorena su nova kapitalna dela marksističke misli, stečena su nova iskustva, što sve mora biti najneposrednije prisutno prilikom izučavanja današnje prakse i uslova borbe radničke klase i određivanja puteva i akcija za ostvarenje njenih neposrednih i istorijskih interesa. I kapitalizam se izmenio ali ostao je klasični odnos eksploatacije, — na drugom nivou, sa drugim sredstvima i drugim postupcima. Svet se još više izdiferencirao ali i povezoao nizom novih privrednih, političkih i kulturnih veza i institucija — od multinacionalnih kompanija do Organizacije ujedinjenih nacija. Uslovi borbe za društveni položaj u pravcu socijalizma bitno su se izmenili. Otuda potreba i obaveza da savremena marksistička misao daje odgovor na nova krupna bitna pitanja o putevima preobražaja sveta i ljudi u njemu, o subjektima preobražaja i, konačno, o načinu organizovanja i sredstvima borbe za takav preobražaj.

Jugoslovenski komunisti imaju ogromne prednosti što su praksom dokazali da je moguće u zemlji, kakva je Jugoslavija, socijalistički samoupravni preobražaj izvršiti putem samoupravljanja — stvaranjem materijalnih i društvenih uslova i mogućnosti da radnička klasa zajedno sa radnim ljudima faktički odlučuje o svojoj sudbini; što su odlučno zauzeli stav da je socijalistički preobražaj u svetskim razmerama moguće ostvariti u miru, jer je mir jedan od uslova uspešnosti klasne borbe radničke klase svake zemlje ponaosob; što odlučno zastupaju i provode politiku nemešanja u stvari drugih, posebno nemešanja u politiku komunističkih partija, koje treba da deluju svaka u svojoj zemlji u skladu sa vlastitim mogućnostima i okolnostima; što smatraju da je revolucija i napredak delo same radničke klase, a ne stvar vanjskih sila, makar pod kakvim parolama nudile svoju pomoć. Nije predmet ovog rada ukazivanje na goruća pitanja marksističke misli i prakse danas. Ovaj ekskurs je učinjen samo radi ilustracije kojim smerom treba da se kreće izučavanje marksističke misli u vojnim školama, a da ona odgovara na pitanja koja se danas

postavljaju — da bude za slušaoce i interesantna i aktuelna, i da bude zaista u funkciji pripreme naših kadrova za praktičnu delatnost u jedinicama i u društvu. To nije učinjeno slučajno — analizom važećih programa, posebno na nivou srednjih škola i vojnih akademija, zapaža se da su oni još uvek opterećeni istoricizmom i opštim kategorijama, a nedovoljno povezani sa sadašnjom praksom, i da im se sadržaji često završavaju klasicima, tj. tamo gde bi trebalo da bude težište početka.

Treba preokrenuti pristup, jer *težište mora da bude savremena jugoslovenska samoupravna praksa*. Ne učiti, dakle, marksologiju, već marksizam kao teoriju i praksu revolucionarne borbe radničke klase, pre svega jugoslovenske, jer u njoj sudelujemo, pa onda međunarodnog radničkog pokreta. U tom smislu trebalo bi *temeljito preispitati sadržaje predmeta ideološko-političkog obrazovanja*, posebno u srednjim vojnim školama i u vojnim akademijama, i *utvrditi koliko su oni u skladu sa dostignućima savremene, pre svega naše marksističke misli i postupno ih osavremenjavati*. U Komandno-štabnoj akademiji uvođenjem predmeta »Teorija i praksa socijalističkog samoupravljanja« učinjen je odlučujući praktični korak. Sada treba obezbediti da sadržaj i metod nastave budu u skladu sa nazivom predmeta i postavljenim temama. U Školi narodne odbrane, predmet »Marksistička dijalektika i vojna misao« daje sve osnove da bude savremen, ali treba dograđivati sadržaje tema i usklađivati ih sa sadržajima ostalih predmeta. U Stalnoj ispitnoj komisiji prihvataju se sadržaji predviđeni za Komandno-štabnu akademiju, uz prilagođavanja potrebama kandidata koji samostalno uče.

Drugim rečima, dosadašnjim merama stvoreni su uslovi da se novim naporima obezbedi da marksističko obrazovanje u vojnim školama bude u skladu sa dostignućima marksističke misli i našim potrebama.

Usklađivanje obrazovno-vaspitnih sadržaja sa potrebama prakse

Razvijanje sposobnosti starešina za stvaralački rad i ponašanje u konkretnim društvenim situacijama u kojima će delovati, temeljna je odrednica sadržaja obrazovanja i vaspitanja u vojnim školama. Starešine svoje zadatke i obaveze, dužnosti i prava, ispunjavaju i u

jedinici i u društvu, i u miru i u ratu, što u znatnoj meri usložava njihovo osposobljavanje, napose marksističko.

(1) *Za delatnost u jedinici*, starešine se pripremaju konkretno: stepeni školovanja usklađeni su sa nivoima očekivanih dužnosti koje će starešine da obavljaju nakon završetka školovanja.

Apsolventi srednjih škola koji se osposobljavaju za dužnosti komandira vodova, u tom svojstvu *izvode i političko obrazovanje i vaspitanje (POV) vojnika*. Ovo iz razloga što oni, iako nisu osnovni izvođači te nastave, usled nedovoljnog broja starešina, veoma često izvode celokupno POV vojnika. Srednje vojne škole, dakle, treba da osposobe pitomce i za tu dužnost. Menjanjem programa POV vojnika, koji je stupio na snagu 15. decembra 1975. godine³, trebalo je u odgovarajućem smislu menjati sadržaj predmeta ideološko-političkog obrazovanja. Bilo bi očekivati da svaka izmena nastavnog plana i programa u jedinici, koja je dugoročnog karaktera, ima za posledicu izmenu nastavnog plana i programa u vojnim školama, odnosno da te izmene njoj prethode, kako bi se starešine u toku školovanja pripremile za nove obaveze. Novi nastavni plan i program POV vojnika takvog je karaktera da su mu morale prethoditi izmene nastavnih planova i programa u vojnim školama, ali to nije bilo odmah dosledno učinjeno.

U vojnim akademijama ovo pitanje još je značajnije, jer se u njima pripremaju starešine za dužnosti komandira četa koji su *osnovni nosioci POV vojnika*. Odgovarajuća ispitivanja ukazuju na to da mladim starešinama izvođenje POV pričinjava poteškoće — i pored sredenog materijala i nastavnih pomagala, oni za pripremu ove nastave troše najviše vremena pa ipak dolaze u situaciju da na postavljena pitanja vojnika ne mogu uvek naći pravi odgovor. Sve to ima svoje razloge. Ova nastava je najdinamičnija — sadržaji se neprekidno dograđuju, a starešina, opterećen nizom obaveza, nije u stanju da ih ažurno prati. Vojnici su sve obrazovaniji i mnogi su već bili aktivni učesnici u samoupravnim procesima, pa postavljaju takva pitanja na koja ponekad i stručnjak teško nađe precizne odgovore. Rešenja se mogu i moraju tražiti u nekoliko smerova: (a) u vojnim školama se moraju sadržaji približavati potrebama POV vojnika i to ne sniženjem nivoa, naprotiv — pružanjem onih opštih znanja, na osnovu kojih se mogu davati odgovori na pitanja današnje prakse; (b) većim angažovanjem pomoć-

³ SSNO — Politička uprava, in. br. 103-16 od 9. 10. 1975. god.

nika za MPV u jedinicama na pripremama izvođača POV vojnika, i učešćem njih i drugih odgovornih starešina u izvođenju te nastave; (c) angažovanjem unutrašnjih snaga jedinice. Danas nema jedinice bez izvesnog broja vojnika intelektualaca i drugih koji se, nakon određene pripreme, mogu uspešno angažovati na objašnjavanju pojedinih pitanja, posebno iz praktičnog funkcionisanja samoupravljanja u OUR i mesnim zajednicama, te rada osnovnih društveno-političkih organizacija.

Starešine koje završavaju komandno-štabne akademije *odgovorni su za celokupno stanje jedinice i za njeno političko jedinstvo, pa prema tome i za politički rad.* Za sada se ovoj činjenici u školama tog ranga poklanja premalo pažnje. Te se starešine moraju već u školi osposobiti za funkciju organiziranja i usmeravanja političkog rada. Nisu retke primedbe da komandanti svoje pomoćnike za MPV zapošljavaju na neadekvatnim poslovima. To je, pre svega, posledica neshvatanja značaja i uloge političkog rada u izgrađivanju borbene spremnosti jedinica. Pored veoma dobro zamišljenog novog predmeta »Teorija i praksa socijalističkog samoupravljanja« bilo bi korisno da se tim starešinama pruže bar neka informativna znanja iz oblasti organizovanja političke, kulturno-zabavne i informativne delatnosti, a temeljnija znanja iz oblasti praćenja i procene moralno-političkog stanja. Tu problematiku starešine često nedovoljno poznaju, što im otežava rad na funkcionalnim dužnostima.

U Školi narodne odbrane nivo školovanja i nivo budućih dužnosti zahteva *politički pristup svim razmatranim pitanjima.* Tu više ne može biti reči samo o stručnom ovladavanju znanjima za novi nivo poslova, već o spoznaji političkog značaja tih poslova i političke odgovornosti za njihovo uspešno obavljanje. *Osposobljavanje starešina za shvatanje političkog sadržaja celokupne delatnosti, za pripisivanje idejno-političkog značaja pitanjima i onda kada možda takva ne izgledaju, jedna je od veoma odgovornih obaveza ovog nivoa školovanja.* Takav odnos prema poslovima koje će te starešine obavljati nemoguće je postići zanatskim pristupom — učenjem primera da bi analogijom rešavali slične primere — već učenjem i usvajanjem pre svega principa delatnosti, usvajanjem dijalektičko-materijalističkog pristupa stvarnosti. Obavezno je znanje i umeće posmatranja pojava u svim njihovim dimenzijama, uz utvrđivanje uzročno-posledičnih veza i neprekidnog preispitivanja, u kojoj meri, u kom smeru i kom intenzitetu će konkretna akcija, odluka ili mera doprineti jačanju političkog jedinstva, borbene spremnosti jedinica

ostvarenju interesa radničke klase i radnih ljudi, odnosno naše socijalističke samoupravne zajednice, te učvršćivanju njezine odbrane. Takav pristup stvarnosti mora biti svojstven starešinama nivoa kakve školuje Škola narodne odbrane. Zato se tu ne postavlja samo pitanje predmeta marksističkog obrazovanja, već pre svega marksističkog pristupa celokupnom osposobljavanju za tako odgovorne dužnosti. *Isticanjem odgovornosti* (a ne vlasti, koja ide uz položaj), *treba graditi odgovorne ljude, bezgranično odane interesima radničke klase te politici i ideologiji SKJ*. Takva odanost mora temeljiti na marksističkoj spoznaji zakonitosti razvitka našeg društva i njegovog vojnog organizovanja, te puteva kojima idemo i sredstava kojima postavljene ciljeve ostvarujemo, i na idejnom opredeljenju, utemeljenom na stvarnim interesima radničke klase i ciljevima izgradnje besklasnog društva.

Otuda potreba i zahtev da se izboru za školovanje i političkom radu sa slušaocima Škole narodne odbrane poklanja izuzetna pažnja.

U političkom životu društva starešina učestvuje kao građanin u uniformi koji jednako kao i svi ostali građani u SFRJ ispunjava svoj deo prava i obaveza svojom delatnošću u samoupravnim zajednicama i organizacijama (mesne zajednice, samoupravne interesne zajednice) i u društveno-političkim zajednicama (opština, republika, federacija) te u društvenim i društveno-političkim organizacijama. Status starešine razlikuje se od statusa radnika u OUR u tome što radnik samoupravlja, a starešina izvršava obaveze u skladu sa principima jedinstvenog komandovanja, jednostarešinstva i vojne subordinacije. Međutim, i u vojnoj jedinici formira se delegacija aktivnih vojnih lica i građanskih lica na službi u JNA, u kojoj starešina neposredno učestvuje u vršenju funkcije samoupravljanja i vlasti. Status starešine u mesnoj zajednici, samoupravnoj interesnoj zajednici, društvenoj i društveno-političkoj organizaciji ne razlikuje se od statusa svih ostalih građana. U organizacijskom smislu razlika je jedino još pri SKJ i SSOJ, jer se te organizacije posebno organizuju unutar jedinica JNA, o čemu govore i posebne statutarne odredbe tih organizacija. Očekuje se da je starešina aktivni stvarački učesnik u svim društveno-političkim zbivanjima mesta gde radi odnosno stanuje i da mu je takva i porodica. Vojne škole treba da pruže starešini potrebna znanja i za takvu njegovu delatnost u društvu.

Starešina nije, niti može biti građanin različit od drugih građana — on je po svom opredeljenju pripadnik radničke klase i kao

takav nužno mora da radi na ostvarenju interesa te klase. Taj rad veoma je praktičan, odgovoran i svakodnevnan, pa treba da bude u skladu sa sposobnostima i mogućnostima starešine, te obavezom da se zajedno sa radnim ljudima i građanima bori za ostvarenje zajedničkih interesa. Nije na odmet spomenuti da starešine kao građani nisu predstavnici Armije. Armija kao institucija ima svoje delegirane i imenovane predstavnike, gde to sistem nalaže. Međutim, svi ostali pripadnici Armije samo su »građani u uniformi«, koji u tom svojstvu ispunjavaju svoj deo društvenih obaveza. Vojne škole, orijentacijom na izučavanje teorije i prakse izgradnje socijalističkog samoupravnog društva i studijom problema koje to društvo nosi, najkonkretnije će upućivati svoje pripadnike na aktivno i stvaralačko učešće u razrešavanju tih problema. Nova orijentacija, koja treba da se materijalizuje izučavanjem pre svega naše prakse, može u znatnoj meri da doprinese pripremi starešina za praktičku delatnost u sadašnjem momentu borbe za samoupravni društveni razvoj.

Razvijanje dijalektičko-materijalističkog načina mišljenja i pristupa stvarnosti

U vojnim školama, usled prirode vojne delatnosti i sve značajnijeg zahteva za pristupom ka planiranju i izvođenju vojnih dejstava primenom matematičkih metoda i kibernetike, u znatnoj meri zastupljene su teorije o naučnom pristupu i logičnom zaključivanju, što je, usled razvitka tehnike, posebno elektronike, prividno jedino ispravan pristup. Međutim, uz dužno uvažavanje i poštivanje naučnih dostignuća i potrebnog naučnog pristupa pripremanju i izvođenju borbenih dejstava, ne sme se ispustiti iz vida činjenica *da je rat društvena pojava*, a društvene pojave, ma koliko bile naučno predvidive, nisu »bez ostatka« — na njih deluju bezbroj predvidivih a i nepredvidivih faktora, koji se ne mogu reducirati na matematičke formule.

Dijalektičko-materijalistički metod mišljenja, zasnovan na poznavanju zakonitosti kretanja društvenih pojava, omogućava pristup stvarnosti i pronalaženje odgovora o očekivanim ponašanjima ljudi u izuzetnim okolnostima kakve su ratne, najpribližnijih datim okolnostima. Za opštenarodni odbrambeni rat takav pristup od izuzetnog je značaja. Primenom kvantitativne analize odnosa snaga moguće je

doći i do pogrešnog zaključka o nemogućnosti otpora nadmoćnom agresoru. Tek kvalitativna, dijalektičko-materijalistička, analiza stanja, tendencija i objektivnih zakonitosti kretanja i ponašanja protivničkih strana u ratu daje pravu sliku stanja, i mogućnosti, iz čega proističe uverenje da se može pobediti, jer postoji odlučnost i spremnost svih subjekata socijalističkog samoupravnog društva da to društvo odbrane.

Za usvajanje dijalektičko-materijalističkog mišljenja nije dovoljno samo poznavanje njegovih teoretskih odredbi već, pre svega, *njegova primena u svakodnevnoj obrazovno-vaspitnoj delatnosti* — u razvijanju bogatstva ideja, u borbi mišljenja, u poštivanju autoriteta argumenata a ne vlasti, u traženju najboljih mogućih rešenja i njihovoj materijalizaciji (a ne pogađanju školskih), u otvorenosti rešenja, mišljenja i predloga.

U praksi još uvek ima pokušaja prilagođavanja odluka mišljenju nastavnika i pogađanja »zvaničnih rešenja«, a zanemaruju se argumenti, nove ideje i vlastita praksa. Prirodno je da nastavnik o razmatranoj materiji najviše zna — ali njegova vaspitna umešnost iskazuje se i u razvijanju mišljenja pitomaca — slušalaca, u isticanju svega pozitivnog što je proizvod njihovog vlastitog razmišljanja i argumentovanog rasuđivanja. *Podsticanje studijskog prilaza, insistiranje da slušalac odgovarajućim naučnoistraživačkim postupkom dođe do naučne istine*, koja može biti i nov doprinos naučnoj misli, *nužan je uslov uspešnosti nastavnog procesa*. Koliko je nivo školovanja viši, toliko bi takav pristup morao biti dominantniji, a u Školi narodne odbrane neizostavno i obavezan. Tko ne može tako pristupati stvarnosti, ne može pretendirati na visoke dužnosti u JNA, jer upravo te dužnosti iziskuju stvaralaštvo najvišeg nivoa, ličnosti najširih pogleda i mogućnosti, koje su u stanju da uvek deluju u skladu sa istorijskim mogućnostima, radi ostvarenja interesa radničke klase i utvrđene politike SKJ. Oni koji znaju samo ispunjavati direktive a ne umeju da misle svojom glavom, koji sami ne znaju razlikovati interes radničke klase i politike SKJ od politike grupa bilo koje boje, koji su dogmati po shvatanju a siromašni duhom, ne mogu biti starešine JNA.

Vojne škole su mesto gde se mora obezbediti dijalektičko-materijalistički način mišljenja kao usvojeni način mišljenja u svakodnevnoj praksi, a i mesto selekcije, gde ljude koji tako ne mogu da misle treba oceniti da ne mogu ni komandovati jedinicom JNA. Obezbeđivanje da vaspitno-obrazovna delatnost i njeni sadržaji budu neprekidno u funkciji razvijanja materijalističko-dijalektičkog mišlje-

nja, mora biti stalna briga i predmet preispitivanja svih nadležnih za određivanje sadržaja i metoda delatnosti, te izvođača nastave.

Novi sadržaji traže i nove oblike delatnosti. Zahteva se individualni rad, problemski prilaz materiji, ulaženje u suštinu i ovladavanje sadržajem uz usvajanje socijalističkih društvenih vrednosti, te razvijanje odlučnosti da se naučeno primeni u praksi, a stvarno se pitomac-slušalac stavlja u situaciju da sluša, pamti i reprodukuje upamćeno. Budućem starešini treba stvarati uslove i zahtevati od njega da studira materiju i usvaja je radi buduće primene, a ne samo radi ispita — a to se može postići individualnim radom, ređe grupnim, a još manje predavanjima. Međutim, sada je red pristupa obrnut. Na osnovu individualno ili grupno pripremljenih seminar-skih radova i čitavih studija moguće je uspešno organizovati seminare, tribine, debate i druge oblike odbrane radova i razmene mišljenja.

Od posebnog značaja za razvijanje dijalektičko-materijalističkog načina mišljenja je stvaranje uslova, da pitomac — slušalac *doživljava stvarnost*, te idejno-političkom borbom učestvuje u razrešavanju konkretnih društvenih protivrečnosti. Tu stvarnost i borbu oni doživljavaju kako unutar svog kolektiva učešćem u organizovanim oblicima okupljanja i razrešavanja protivrečnosti (pitomački kolektiv, saveti za unutrašnji red i disciplinu, saveti za samozaštitu, odbori, sekcije i dr.), tako i van škole učešćem u samoupravnim i društveno-političkim zajednicama i organizacijama. Upravo tu i tako se razvija aktivan odnos pitomca do socijalne sredine, vrši se upoznavanje stvarnih i mogućih protivrečnosti te puteva njihovog razrešavanja, vrši se sopstvena identifikacija i identifikacija protivnika, grade stavovi i uverenja — ostvaruje se marksistički pristup stvarnosti.

Formiranje svestrano razvijene socijalističke ličnosti

Zahtev za formiranjem svestrano razvijene socijalističke ličnosti odlučno je istakao Deseti kongres SKJ. Takva ličnost preduslov je ostvarenja koncepcije opštenarodne odbrane koja je *nezamisliva bez stvaralačkog i angažovanog odnosa svakog pojedinca* prema odbrani svoje socijalističke samoupravne zajednice, što je suštinsko novi, socijalistički odnos prema odbrani. Za takav odnos potrebno je (1) na revolucionarno-klasnoj spoznaji izgrađeno opredeljenje i odlučnost da se to i takvo društvo brani od svakog napadača; (2) vojno-

-stručna obučenost i fizička pripremljenost da se ta odlučnost na najbolji mogući način ostvari u praksi — u oružanoj borbi; (3) odgovarajuća materijalno-tehnička opremljenost za vođenje oružane borbe i svih oblika otpora. Tek dijalektičko jedinstvo navedenih činilaca čini našu odbranu nepobedivom: nije dovoljan sam optimalan odnos ljudstvo — tehnika u smislu besprekornog vladanja tehnikom i veštinom ratovanja — neophodna je i *odlučnost čoveka* da tu tehniku i znanje na najbolji mogući način upotrebi protiv konkretnog protivnika koji pokušava da ugrozi nezavisnost, suverenitet i ustavom utvrđeni poredak. Na tom saznanju utvrđeno je obrazovanje i vaspitanje u celini, posebno ideološko-političko, koje po svojoj funkciji i sadržaju najkonkretnije doprinosi takvom opredeljenju za odbranu. Starešina JNA nije samo profesionalni vojnik, on jeste građanin SFRJ, a po opredeljenju pripadnik radničke klase. Zadatak marksističkog osposobljavanja jeste *klasna identifikacija starešina* — on mora, pre svega, biti bezgranično odan interesima radničke klase i radnih ljudi. Profesionalna identifikacija koja se dosta često ističe, sekundarnog je značaja, i samo može biti u funkciji klasne identifikacije i iz nje izvedena. Zahtev za profesionalnom identifikacijom izraz je nerazumevanja suštine poziva starešine socijalističke armije, a i svojevrsan recidiv elitističke teorije o oficirskom pozivu. Starešina JNA jeste po profesiji službenik radničke klase i u službi je ostvarivanja njenih interesa, a po opredeljenju pripadnik te klase i, ostvarujući interes te klase, on ostvaruje i svoj klasni interes.

Armija socijalističkog društva ne treba samo visoke stručnjake, već i starešine koji neće ni u kom momentu zatajiti interes radničke klase i radnih ljudi, a stepen njihove osposobljenosti i stvaralačke angažovanosti istovremeno je i merilo spremnosti i htenja da se tom interesu služi. Svestrano razvijenoj socijalističkoj ličnosti nije strana uska specijalizacija za obavljanje specijalističkih poslova. Naprotiv, takva ličnost specijalizacijom maksimalno razvija svoje sklonosti i mogućnosti, i tako potvrđuje sebe i svoj stav prema zajednici i drugim ljudima. Još ima shvatanja da u doba razvitka nauke i tehnike koja zahteva usku specijalističku usmerenost da bi se postigli maksimalni rezultati, nema mesta ni vremena za svestrano razvijanje ličnosti. Ali, i najspecijalizovaniji stručnjak stupa u odnose sa ljudima, potvrđuje sebe i svoja saznanja u odnosima sa ljudima a ne stvarima, a njegova saznanja doprinose razvoju ljudske misli i napretku razvoja ljudske zajednice.

U Jugoslovenskoj narodnoj armiji svestrani razvoj čovekove ličnosti od izuzetnog je značaja. Odnosi vojne subordinacije po svojoj

prirodi mogu kod pojedinaca izazvati želju za vlašću nad ljudima — a i takve postupke. Samo svestrano razvijena ličnost može odoleti takvom iskušenju. Takva ličnost, kao što je već istaknuto, gradi se celinom vladajućih odnosa i celokupnim obrazovno-vaspitnim procesom. Htenje da se takva ličnost gradi, mora prevladati kod svih učesnika u toj delatnosti, *mora postati njihov način rada i ponašanja*. Takvo htenje i ponašanje nije moguće postići jednokratnom akcijom, već to mora biti trajna briga svih subjektivnih faktora, svih učesnika u stvaranju pravila ponašanja, svih izvođača obrazovno-vaspitnog procesa.

Izvođačima obrazovno-vaspitnog procesa svakako pripada najznačajnija uloga. Oni su dužni: obezbediti takav pristup izučavanoj materiji koji će obezbediti aktivno učešće svih učesnika, zajedničko traženje odgovora na postavljena pitanja, traganje za smislom bitnih činilaca; ostvariti interakcijsko prožimanje nauke, obrazovanja i rada, doživljavanje saznanja i činjenica kao potrebe za praktičnu delatnost i iznalaženje novih rešenja; razvijati borbu mišljenja i idejnu borbu kao najkonkretniju pripremu za razumevanje i prevazilaženje protivrečnosti, za razvijanje smisla i odgovornosti za vlastiti stav i za argumentovano ulaženje u rasprave te uvažavanje jačih argumenata; stvarati racionalnu vezu između kratkoročnog i dugoročnog, između potreba današnjice i sutrašnjice, i tako otvarati mladim ljudima perspektivu nastavljanja borbe za društvo slobodnih proizvođača.

Kako sve to ostvariti — stvar je svakog nastavnika ponaosob i njihovih kolektiva, a pre svega pedagoške, odnosno andragoške nauke, koja treba dalje da razvija principe, oblike, sredstva i metode obrazovno-vaspitnog rada.

Ostvarivanje marksističkog osposobljavanja

Na ovom mestu samo ćemo se kratko zadržati na ostvarivanju marksističkog osposobljavanja (1) celinom društvenih odnosa i (2) celokupnošću obrazovanja i vaspitanja.

(1) Proces političke socijalizacije čoveka i njegovog osposobljavanja za učešće u društveno-političkom životu odvija se različitim intenzitetom čitavog života. Najintenzivniji jeste u detinjstvu, u fazi tzv. primarne socijalizacije, kada dete usvaja prva saznanja i pokušava da se identifikira sa svojom okolinom. U doba školovanja u vojnim školama već se odvija proces sekundarne političke socijalizacije, tj. proces selektivnog usvajanja znanja i ponašanja, značaj-

nih za pogled na celinu sveta koji čoveka okružuje, za odnos do društva i njegovih institucija, za ponašanje u tom društvu, napose za praktički odnos do svega što se zove političko. U toj fazi, iako se radi o relativno zrelim ljudima, sa već elementarno oformljenim pogledom na svet i sistem vrednosti i već ispoljenim odnosima do postojeće stvarnosti, proces ideološko-političkog formiranja ličnosti i zauzimanja stavova i odnosa prema društvu i njegovim institucijama, posebno političkim, nije završen — on traje neprekidno, iako je mirniji, sa manje iznenadnih zaokreta i bitno novih pogleda i stavova. Uzrast pitomaca jeste takav, da su oni još uvek veoma prijemčivi za novo, za privlačno, za vrednosti koje ih inspirišu, za ostvarenje već relativno izdiferenciranih ciljeva i ideala. Marksističkim obrazovanjem i vaspitanjem pitomce upoznajemo sa pristupom stvarnosti sa stanovišta interesa radničke klase, što njima ne može biti strano, i usmeravamo ih za prihvatanje marksističkog pogleda na svet i vrednosti socijalističkog samoupravnog društva.

Sva ta usmeravanja imaju svoju realnu osnovu samo u uslovima ako su i u školi prihvaćene te vrednosti i vladaju odnosi za koje se zalažemo. Svaki dualizam, razilaženje reči od dela, dvojni moral ima upravo suprotan efekat od očekivanog. Uostalom, to su elementarni vaspitno-obrazovni principi.

Značajno je da različitost odnosa u društvu i Armiji, pre svega odnose samoupravljanja i odnose subordinacije, argumentovano objasnimo i dosledno ih poštujemo. U JNA ne može biti polovičnih rešenja — i komandovanja i samoupravljanja — razlozi su poznati i njih treba decidirano reći i rešenja dosledno sprovoditi. I drugo, odnosi subordinacije ne znače negiranje stvaralačke aktivnosti ličnosti, naprotiv, ona je konstitutivni elemenat odnosa u JNA. Svaki starešina obavezan je da u ime izvršavanja obaveza i zadataka, u ime realizacije koncepcije ONO, to stvaralaštvo i aktivnost podstiče i razvija i da ih, ispunjavajući obavezu rukovođenja i komandovanja, stvaralački usmerava do optimalnog izvršavanja postavljenih zadataka. Zakon o narodnoj odbrani i Zakon o službi u oružanim snagama predvideli su neke od institucija sudelovanja potčinjenih u razrešavanju problematike unutar jedinica. To nisu institucije samoupravljanja, još manje zamena komandovanja, ali su velika ispomoc starešini u nalaženju najboljih mogućih rešenja, jer se oslobađanjem inicijative niza učesnika može u znatnoj meri uticati na integraciju i motivisanje učesnika za savesno i odgovorno izvršavanje obaveza.

U vojnim školama, posebno srednjim i vojnim akademijama, od velikog je značaja da pitomci ne uče samo to kakvi odnosi treba da budu, da ne uče samo institucije vojničkog i starešinskog okupljanja

i organiziranja (»vojni kolektiv«, »savet za unutrašnji red i disciplinu«, »odbor za samozaštitu« i sl.), već da sve te institucije sami organizuju, u njima rade, ne škole radi već prakse radi, i preko toga usvajaju način ponašanja koga će i sami primeniti sutra u jedinici. To jednako važi za odbor, za sekcije, za društva, za sve oblike organizovanja određenih delatnosti unutar pitomačkih kolektiva.

Od posebnog značaja je relacija pitomac — nastavnik, odnosno starešina. Pravilo službe JNA precizno reguliše te odnose. Međutim, i pored toga imamo pojave nestarešinskih, nehumanih i nevojničkih odnosa. Vojnik JNA subjekat je ovog društva, pa ga tako treba i tretirati. Sve što vređa ljudsko dostojanstvo, sve što svodi čoveka na stvar i što liči na upravljanje ljudima a ne stvarima, tuđe je i nespojivo sa Armijom socijalističkog samoupravnog društva. Vika, psovke i vređanja nespojivi su sa odnosima u društvu, kakvo gradimo. Delikvencije, koje će se javljati dok bude ljudi i pravila ponašanja, imaju svoj propisani put razrešavanja i njega se, u ime načela zakonitosti, mora pridržavati svaki starešina.

Ti i niz drugih postupaka i odnosa od presudnog su uticaja na formiranje ličnosti mladih ljudi, na njihovo marksističko osposobljavanje, pa otuda i teza da se marksističko osposobljavanje vrši celinom odnosa u vojnim školama i da radi toga ti odnosi moraju biti predmet stalne brige nadležnih, a posebno SKJ.

(2) *Celokupnošću obrazovanja i vaspitanja.* Marksistička zasnovanost (idejnost) celokupnih sadržaja i obrazovno-vaspitne delatnosti kategoričan je zahtev svih akata koja regulišu te sadržaje i delatnosti, ali i objektivne nužnosti, ukoliko želimo obezbediti starešinski kadar, osposobljen i spreman da uvek i u svim situacijama deluje u interesu revolucionarnih ciljeva radničke klase i ideologije SKJ. Međutim, iako je to neosporno, ne bi mogli za svaki obrazovni sadržaj i postupak bezrezervno dokazivati da udovoljava tom imperativu. I planeri i nastavni kadar idejno-politički su bez sumnje odani interesima radničke klase i politici SKJ. Međutim, to još ne možemo uzeti kao neosporan dokaz da su sadržaji koji se predaju i postupci koji se primenjuju uvek i sasvim u skladu sa rečenim zahtevom. Naime, odanost interesima radničke klase u nastavnika nije stvar samo njihovog opredeljenja, već pre svega naučne spoznaje tih interesa i uslova borbe za njihovo ostvarenje, te andragoško-didaktičke spremne, da se te naučne spoznaje prenose na najbolji mogući način pitomcima odnosno slušaocima. Primera radi: sve starešine prihvataju koncepciju ONO kao najbolji mogući način odbrane socijalističkog samoupravnog društva, međutim, njenu filozofsku, klasnu i ideološko-političku suštinu te pravnu opredeljenost neće svi na najbolji mogući način

moći da objasne. I pri razmatranju operacije lakše je objasniti njene karakteristike i razvoj kroz istoriju ratovanja, nego njenu društvenu suštinu. Čak i pri razmatranju odnosa čovek — tehnika uvek ne vidimo društveno-klasnu suštinu toga odnosa. Socijalizam u svojoj suštini jeste novi odnos čoveka prema svemu što jeste, prema prirodi, društvu i prema samom sebi. Taj *novi odnos ne stvara se spontano, već svesnom delatnošću samih ljudi, koji menjaju i stvarnost i sami sebe u toj stvarnosti*. Nema ljudske delatnosti koja na određeni način ne utiče na stvarnost, jer je svaka svrsishodna delatnost upravo prilagođavanje prirode potrebama života ljudi — ali i ta izmenjena stvarnost neprekidno menja ljude. U klasnom društvu pokretačka snaga društvenog napretka jeste klasna borba, a u društvu uopšte pokretačka snaga napretka jeste *zadovoljavanje ljudskih potreba*. I armijska delatnost jeste zadovoljavanje određenih ljudskih potreba — potreba odbrane od eventualne agresije. Ta ljudska delatnost može se ostvariti samo celinom spoznaje i opredeljenja i htenja: *braniti se može onaj tko to ume i hoće i tko je za taj čin, odgovarajuće pripremljen i opremljen*.

Marksistička osposobljenost čini celinu osposobljenosti za odbranu — samo htenje, uz neznanje i neopremljenost ne može biti realizovano, ono jeste utopija ili utvara. Otuda stav, da marksistička osposobljenost čini dijalektičku celinu vojno-stručnih i ideološko-političkih znanja, te opredeljenja za socijalistički samoupravni poredak i htenja da se taj poredak beskompromisno brani od svakog nasrta, *dolazio on od spoljnih (agresorskih) ili od unutrašnjih (kontrarevolucionarnih) neprijateljskih snaga*. Ne može se reći da je neko odan poretku ako ne uči kako da ga brani, odnosno ako na rečima podržava svaku meru jačanja odbrane a u praksi sam tome ne doprinosi. *Jedino rad i rezultati rada, te ponašanja, merilo su privrženosti socijalističkom samoupravnom poretku*. Takvo shvatanje ne gradi se niti treba da se gradi samo ubeđivanjem i posebnom političkom nastavom, iako je i ona značajan faktor saznanja i opredeljenja, već celokupnim odnosima (kako je već rečeno) i svim obrazovno-vaspitnim sadržajima. Komandir voda mora znati da ima u stroju ljude — samoupravljače koji su odlučni jednako kao i on da brane svoju zajednicu i koji takođe razmišljaju, kako to na najbolji način da urade, a on sam da razmišlja, kako tu njihovu spremnost na najbolje mogući način da organizuje i da sa najmanje žrtava i napora postigne maksimalne rezultate.

Još uvek ima pojava da se koncepcija ONO uzima, pre svega, kao naš poredak za odbranu, kao usavršavanje taktičkih postupaka i operativnih rešenja. Međutim, vojni teoretičari svih savremenih armija, svi savremeni komandanti razmišljaju i pronalaze, i to uz pomoć najrazvijenije automatike i kibernetike, kako bi taktički nadmudrili i operativno nadigrali protivnika. Prirodno je da i mi tako razmišljamo, ali to nam ne daje prednosti u odnosu na druge, jer to nije ništa novo, nego samo racionalan profesionalni pristup fenomenu oružane borbe. *Novo i naše jeste novi odnos naših radnih ljudi i građana prema svemu što jeste, prema tome i prema ratu i njegovim ciljevima. Oni su subjekti odbrane, dok građani ni jednog drugog danas poznatog društvenog poretka to nisu.* Izuzetak čine pripadnici onih revolucionarnih armija, koji su se sami svojom voljom i odlukom organizovali za rat protiv okupatora ili eksploatatora. *Naša opštenarodna odbrana jeste delo i htenje radnih ljudi koji su »organizovali odbrambene snage društva kao svoje vlastite snage.«⁴ Obezbediti, da to shvatanje prihvati svaki naš građanin, a pre svega svaki naš starešina, krupni je revolucionarno-klasni i politički zadatak svih subjektivnih snaga koje se bave obrazovno-vaspitnom delatnošću pripremanja naših građana za eventualni rat.*

Zadatak je posebno aktuelan za vojne škole. Ne sme biti nastavnika koji ne vidi i ne ističe takav pristup svakom predmetu ponao-sob. Za sada ne bi mogli tvrditi da svi to podjednako shvatamo. Dokaz je činjenica što neki predmeti i neka rešenja nisu doživeli dovoljan preobražaj nakon usvajanja Ustava SFRJ i odluka Desetog kongresa SKJ, kao i Zakona o udruženom radu koji je, *suštinskim menjanjem društveno-ekonomskog položaja radnika u udruženom radu,* izmenio i njegov položaj u odbrani.

Razvijanje naučnoistraživačkog rada

Vaspitno-obrazovna delatnost, posebno na nivou visokih škola, nezamisliva je bez odgovarajućeg naučnoistraživačkog rada. Institucija, kakva jeste visoka škola, posebno još nivoa Komandno-štabne akademije, Škole narodne odbrane i postdiplomskog studija mora biti u samom vrhu dostignuća naučne misli u oblasti iz koje razvija studij, što se obezbeđuje: (1) razmenom informacija i to preko onih centara u zemlji i svetu koji obezbeđuju maksimalno ažurnu i naučno

⁴ J. B. Tito, Govor na Ljubljanskom univerzitetu 1969. godine.

korektnu informaciju. Veoma je značajno, s obzirom na bogatstvo naučnih dostignuća, da se izabere pravi izvor koji zaista pruža aktuelnu i besprekorno tačnu informaciju. Za društveno-političke nauke to je značajno i utoliko pre što su te informacije po pravilu ideološki obojene, ako već nisu u službi određene politike; i (2) vlastitim naučnim radom za potrebe predmeta, škole i prakse. Nastavnik, koji nije u stanju da daje vlastiti naučni doprinos predmetu koji predaje, ne može dugo održati to svojstvo. Jer, na primer, znanje iz oblasti društvenih nauka u proseku za 4 godine zastareva, pa ga, prema tome, treba neprekidno obnavljati. Čekanje da se stvari prvo normativno reše pa tek onda da se pišu udžbenici, kakva praksa nije retka, najčešće je izraz nemoći nastavnika da sam dâ svoj teorijski doprinos novim rešenjima. Vrstan nastavnik će se već na osnovu naučnog ugleda naći u krugu ljudi koji pripremaju nova rešenja, pa i zakonska. Danas još imamo pojedine udžbenike u kojima nisu izmenjene odredbe zasnovane na starim ustavnim rešenjima, a i neke nove u kojima nisu dovoljno dosledno primenjena nova ustavna rešenja. Uzgredno rečeno, nijedan udžbenik iz oblasti ratne veštine, ma koliko on bio isključivo vojno-stručnog karaktera, ne bi smeo proći bez recenzije sociologa, psihologa, pravnika i pedagoga.

To što je rečeno odnosi se, pre svega, na naučni razvoj sadržaja predmeta i njegovu andragoško-didaktičku zasnovanost. Međutim, još je značajniji naučnoistraživački rad u oblasti društveno-političkih i pedagoških nauka za potrebe školovanja u celini. Tu bi spomenuli samo neke, po mom mišljenju, neodgodive obaveze.

Istraživanje političke kulture starešina JNA, kao temeljno istraživanje radi naučnog utvrđivanja valjanosti sadržajnih planova i programa ideološko-političkog obrazovanja starešina u vojnim školama i jedinicama jedan je od zadataka koji ne bi trebalo dalje odgađati. Ovim istraživanjem trebalo bi utvrditi: (1) sadašnji nivo političke kulture naših starešina, tj. nivo njihovih znanja relevantnih za političko ponašanje u jedinici i društvu, te gde su ta znanja stekli (u školi, samoobrazovanjem, organizovanim ideološko-političkim radom u jedinici, preko sredstava javnog informisanja, na sastancima i skupovima) radi sticanja uvida koji je oblik pridobijanja znanja najefikasniji te ga treba podsticati; (2) stepen političke angažovanosti starešina u jedinici i društvu (članstvo u društveno-političkim i društvenim organizacijama, aktivnost u samoupravnim (mesnim) i društveno-političkim zajednicama, objavljeni radovi u sredstvima javnog informisanja, javni nastupi i dr.); (3) mišljenja, stavovi i uverenja o razmatranoj problematici; (4) korelacije znanja i ponašanja.

Ispitivanje bi bilo temeljnog značaja za utvrđivanje političke kulture i političkog ponašanja starešina u socijalnoj sredini, i bilo bi vrlo koristan uput za budući sadržaj, oblike i metode marksističkog osposobljavanja starešina u JNA i posebno u vojnim školama.⁵

Istraživanje društveno-političkih i vaspitno-obrazovnih potreba te kadrovskih i materijalnih mogućnosti. Podaci o nivou znanja naših starešina, relevantnih za političko ponašanje i očekivanu političku delatnost u jedinicama i društvu, dobijeni predloženim istraživanjem, bili bi relevantan pokazatelj o kadrovskim mogućnostima jedinica za ispunjenje obaveza političke delatnosti. Međutim, treba utvrditi i koliko i kakve su te obaveze, tj. kvantitet i kvalitet poslova iz oblasti političke delatnosti na svim nivoima gde se ta delatnost organizuje i odvija. Upoređenjem kadrovskih mogućnosti i potreba političke delatnosti dobili bi se potrebni podaci o potrebama školovanja kadrova za tu delatnost i o znanjima kojima treba u vojnim školama ovladati, da bi se ta delatnost mogla uspešno ostvarivati. Upoređenjem svih tih potreba sa mogućnostima škola dobili bi se potrebni podaci o dograđivanju organizacije vojnih škola i sadržaja njihove delatnosti.

*Naučna verifikacija nastavnih planova i programa.*⁶ Zalažemo se za konsistentni postupak verifikacije nastavnih planova i programa. Treba zavesti stalno periodično anketiranje, pa i testiranje svake klase pitomaca, odnosno slušalaca, i to prvo nakon 6 meseci provednih u službi (jer su im tada utisci najsvežiji), a zatim svake godine i to 3 do 5 godina, kada bi dali odgovore koja su im znanja, pridobijena u školi, najviše koristila, a koja manje, te bez kojih bi mogli biti, odnosno koja znanja su im potrebna, a da ih u toku školovanja nisu dobili uopšte ili su im nedovoljna. Sadašnji povremeni sastanci gde se bivši pitomci izjašnjavaju o primenljivosti znanja, stečenih u školi, nisu adekvatna zamena za takva istraživanja — na tim sastancima iznose se pre svega utisci, dosta često oprečni, a diskutanti su najčešće oni bivši pitomci koji su najbolje učili i koji su se najviše afirmisali radom u jedinici, a nama treba prosek, jer je jedino on valjan za korektne intervencije.

Odgovarajući naučno zasnovani upitnici, ispunjavani u određenim vremenskim razmacima, analitička obrada tih upitnika, upoznavanje

⁵ Rezultati istraživanja ideološko-političkog obrazovanja starešina, koje je izvršila Politička uprava — CSI 1977. godine, mogu biti koristan podstrek i uvod u predlagano temeljno istraživanje.

⁶ SSNO — Generalštab već je 1976. godine propisao Smernice o vrednovanju nastavnih planova i programa vojnih škola, po kojima se radi.

nadležnih sa rezultatima istraživanja te njihova obaveza da u skladu sa ustanovljenim stanjem, potrebama i mogućnostima preduzimaju adekvatne mere, treba postati ustaljeni proces usklađivanja potreba i sadržaja delatnosti škole. Program treba stalno dograđivati iako se neki sadržaji trajnog karaktera — opšte poznate istine koje mora usvojiti svaki vojnik ili starešina — ponavljaju. Ali, iako se te istine ne menjaju, menja se sistem vrednosti, prema tome i sveukupna znanja dobijaju nove razmere novim razvojem stvarnosti, koja se neprekidno menja prevazilaženjem suprotnosti i borbom za novo, savremenije i ljudskije.

Naučni skupovi nastavnika — izvođača ideološko-političkog obrazovanja više su nego potreban oblik razmene naučne misli. Dosađajni skupovi nastavnika, mahom savetovanja na temu metodičko-didaktičkih problema, bili su svakako korisni, ali ne i dovoljni za potrebe njihovog rada u savremenim uslovima. To treba da budu tematski skupovi gde treba da se govori o naučnim spoznajama i dostignućima, iznose iskustva i da se odvija naučna i idejna borba o aktuelnim pitanjima — ukratko, gde treba da se razmenjuje i razvija naučna misao, shodno uslovima i potrebama rada vojnih škola. Svedoci smo promena kapitalnog značaja našeg društva u oblasti načina proizvodnje, u klasnoj strukturi, političkom i samoupravnom organizovanju, u delegatskom sistemu, u društveno-ekonomskom položaju čoveka, u revolucionarno-klasnom opredeljenju koncepcije ONO, u strategiji oružane borbe, u preobražaju školstva — a da to nije bilo uvek ili ne u očekivanoj meri predmet razmatranja naučnih skupova nastavnika koji o toj materiji govore ili na njoj baziraju sadržaje svojih predmeta. Godišnji tematski naučni skupovi bili bi veoma poželjna i pogodna praksa usavršavanja naših nastavnika, razvijanja njihovog kritičkog mišljenja, usaglašavanja stavova i razmene naučne misli.

Povezivanje istraživanja rezultata marksističkog obrazovanja sa rezultatima ocene moralno-političkog stanja jedinica. Već je istaknuto da starešine svoj odnos prema vrednostima socijalističkog samoupravnog društva, radničkoj klasi, SKJ i Vrhovnom komandantu oružanih snaga SFRJ iskazuju svojim radom i ponašanjem, a ne rečima. Merenje rada i ponašanja u jedinici i društvu — političke delatnosti, odgovornosti, disciplinovanosti, međusobnih odnosa, inicijativnosti i stvaralaštva, moraju postati temeljno merilo odnosa prema osnovnim vrednostima ovoga društva: socijalističkom samoupravnom poretku, njegovoj odbrani, nesvrstanoj politici, ravnopravnosti i bratstvu i jedinstvu. Zbir postignutih ocena za rad, zalaganje i ponašanje, ocena je odnosa prema vrednostima ovoga društva.

Svoj odnos prema interesima radničke klase starešina može iskazati jedino radom na ostvarivanju tih interesa. Isto tako, odnos prema politici SKJ može se jedino iskazati svakodnevnim ostvarivanjem te politike, a ne pozivima da to rade drugi.

Rezultati ideološko-političkog obrazovanja najrealnije se iskazuju ostvarenim moralno-političkim stanjem i političkim jedinstvom. Korelacija znanja i ponašanja — tj. ocene dobijene proverom znanja i ocene moralno-političkog stanja i ponašanja daju odgovor na pitanje marksističke opredeljenosti i osposobljenosti, usmerenosti, uverljivosti i usvojenosti stavova i odluka, posredovanih obrazovno-vaspitnom delatnošću. U interesu je objektivnosti i racionalnosti da se na odgovarajući način istraži i utvrdi zajednički postupak u ocenjivanju ideološko-političkog obrazovanja i moralno-političkog stanja, znanja i ponašanja, jer je to put ka objektivnoj oceni postignutih rezultata.

Ostvarena vojno-stručna i ideološko-politička delatnost, ostvareno političko jedinstvo i borbena spremnost jedinice pokazatelji su znanja, opredeljenja i htenja starešina da svojim predanim, odgovornim i stvaralačkim radom doprinose ostvarenju osnovnih vrednosti socijalističkog samoupravnog društva.

Nema i ne može biti raskoraka između znanja i ponašanja, pod uslovom da su znanja posredovana u skladu sa željenim opredeljenjima i obratno, ako su opredeljenja i ponašanja izraz htenja da se naučeno ostvari u praksi.

Jedinstvo znanja i ponašanja jeste uslovljeno, ali ne objektivno niti nužno. Neprekidna borba da starešina živi u skladu sa marksističkim saznanjima i ideologijom, da to znanje znalački upotrebi za optimalno ostvarivanje interesa radničke klase za koje se opredelio, za ostvarenje politike i ideologije Saveza komunista Jugoslavije kojeg je član, za političko jedinstvo i borbenu spremnost jedinice, jeste svrha i cilj organizovanih napora svih subjektivnih snaga vojnih škola i oružanih snaga.

Delovati radi prevazilaženja preživelog, radi menjanja sveta i nas samih u njemu, radi ostvarenja života dostojna čoveka, radi stvaranja zajednice slobodnih ljudi i ostvarenja komunizma, mora postati maksima svakog starešine, a da bi ona to postala, značajan je zadatak vojnih škola.